

«Δέν γίνεται πιά νά γράφεις μέ τόν παραδοσιακό τρόπο»

Ο συγγραφέας ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ μιλάει για τὰ προβλήματα τῆς λογοτεχνίας, τὸ ρεαλισμό καὶ τὰ σύγχρονα ρεύματα, τὴν ἀνάγκη γιὰ περιφρούρηση τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἥθους τῆς γλώσσας μας

«Στὰ τρία πρώτα μου βιβλία, «Τὰ μηχανάκια», «Τὸ ἀρμένισμα», καὶ «Τὰ καμμένα» εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος πού γράφει γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἐφήβων στὴν πόλη καὶ στὴν ἐπαρχία. Περιγράφω τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὸ ὄνειρο καὶ τὴ στυγνὴ πραγματικότητα τῆς κοινωνίας τῶν ἐνηλίκων. Στὰ τρία ἐπόμενα βιβλία μου, «Βιοτεχνία Ὑαλικῶν», «Ἡ κυρία Κούλα» καὶ «Τὸ Κουρείο», ἡ γλώσσα μου γίνεται πιὸ λιτὴ καὶ ἀστική γι' αὐτὸ καὶ πιὸ συνεπὴς στὸ θέμα τῆς. Συγκεντρώνομαι στὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων τῆς πόλης σὲ ὄριμη ἡλικία, τὶς σχέσεις μεταξύ τους καὶ μετὺ τῶν νεότερων, τὶς σχέσεις μετὺ τῆ δουλειᾶς τους, καθὼς καὶ τὴν ἐρωτικὴ τους ζωὴ, ἰδίως αὐτὴν. Καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη περίοδο, κέντρο παραμένει ὁ ἄνθρωπος ἑκθετος στὸν ἑαυτὸ του καὶ μέσα στὴν κοινωνία».

ΕΤΣΙ μᾶς ἀπάντησε ὁ Μένης Κουμαντάρεας, ὅταν τοῦ ζητήσαμε νὰ μᾶς δώσει τὸ στίγμα τῆς μέχρι σήμερα λογοτεχνικῆς του δουλειᾶς. Στὴ συνέχεια, ἡ συζήτηση πέρασε στὸ φετινὸ βιβλίο του, τὰ «Σεραφεῖφ καὶ Χερουβεῖμ». Τοῦ εἶπα ὅτι πορ' ὄλο ὅτι μᾶς χωρίζουν δυὸ γενιές, οἱ δυσκολίες καὶ οἱ ἀπογοητεύσεις τῆς δικῆς του γενιᾶς, ἐκεί-

γονταν ὅλα ἐκεῖνα τὰ γεγονότα στὰ νεανικά σου αὐτιά; Ἐσὺ μὲ ποιά παράταξη τασσόσουν;

«Ἦμουν μὲ τὴν παράταξη τῶν ἀπολιτικῶν. Γεννημένος σὲ ἀστικὸ σπίτι, τὸ μόνο πού μποροῦσα νὰ κάνω ἦταν νὰ μὴν ἔχω τὶς ἴδιες ἀπόψεις πού εἶχαν οἱ δικοί μου, δηλαδή νὰ μὴν εἶμαι δεξιός. Ἀκόμα καὶ μέσα στὸν ἴδιο τὸν Δεκέμβριο τοῦ '44 ὅταν δώδεκα χρονῶ παιδί οἱ σφαῖρες καὶ οἱ ὄλμοι πέφτανε γύρω μου βροχή, ἐγὼ σὲ πείσμα ὀλοῦ διάβαζα ρώσικη λογοτεχνία καὶ πάσχισα νὰ διακρίνω τὴ λογῆς ἀγνωστοὶ νεαροὶ ἦσαν αὐτοὶ πού πολέμουσαν σκαιφρωμένοι στὶς ταραχές. Ἐίπαρχα, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνω, νὰ δώσω μιὰ ἀπάντηση στὴν ἐμφύλια διαμάχη πού γινόταν μέσα μου, διχασμένος ἀνάμεσα στὴν ἀσφάλεια τοῦ σπιτιοῦ μου καὶ στὸν κόσμο τῶν ὀπιδλήτων, εἴτε κομμουνιστὲς λεγόντουσαν αὐτοί, εἴτε ἡδονοῦλες ὅπως ὁ Πολύβιος ἢ ἔφασις, ὅπως ὁ Γυμναστής καὶ ἄλλα «παράσιτα» τῆς κοινωνίας, ὅπως τοὺς περιγράφω στὰ «Σεραφεῖμ καὶ Χερουβεῖμ». Γι' αὐτὸ καὶ στὸ βιβλίο μου δὲν τάσσομαι ὑπὲρ τῆς μᾶς ἢ τῆς ἄλλης παράταξης, ἀλλὰ ἐπιχειρῶ νὰ δώσω τὴν ἀτιμωμένη τῆς ἐποχῆς — λέω τὶς ἀλήθειες τῆς».

Ἴσως μὲ βάση αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια πού μεταχειρίζεσαι γιὰ νὰ γράφεις, παραμένεις πιστὸς πάντα στὸν ρεαλισμό. Δὲν σὲ ἐλκύσανε τὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς λογοτεχνίας;

«Ἀναπράφηκα μὲ τὰ μεγάλα μυθιστορήματα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ

αὐτὰ εἶχαν πολλὰ νὰ μοῦ διδάξουν. Ἀγάπησα ὁμως πολὺ καὶ τὴν σύγχρονη ἀμερικάνικη λογοτεχνία, ὅπως ἀγαπῶ τὸν κληματογράφο. Αὐτὸ, νομίζω, φαίνεται στὴ δουλειά μου. Ἐξαρτᾶται τὶ ἐνοεῖ κανεὶς ρεαλισμό. Ὅταν διατηρεῖς πρόσωπα, σχέσεις καὶ ἐποχὴ καὶ αὐτὰ συνδέονται μὲ μιὰν ὑπόθεση, δὲν νομίζω ὅτι ἀπαραίτητα θεωρεῖσαι καὶ ρεαλιστής. Ἄς ποῦμε, ὁ παραδοσιακὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὑποτίθεται ὅτι εἶναι γραμμένη ἡ «Βιοτεχνία Ὑαλικῶν» εἶναι ἀπατηλός. Ἀπόδειξη ἡ χρῆση τοῦ διαλόγου πού εἶναι ἐνωσωματώμενος στὴν ἀφήγηση, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού τὸ παρελθὸν τῶν ἡρώων ἐπιμαίεται συνεχῶς καὶ συνυπάρχει μὲ τὴν τρέχουσα δράση. Αὐτὰ, θεωρῶ, δὲν ἀποτελοῦν μοντερνισμό. Ὅταν γράφω κάτι, ὁ ἀπλούστερος τρόπος νὰ τὸ ἐκφράσω εἶναι ὅπως τὸ σισθόνισμα. Δὲν βλέπω, δηλαδή, γιατί θὰ πρέπει νὰ μεσολοιδώσω μιὰ ἐξοχὴ τεχνικὴ ντὸ ὄνομα τῆς ὁποίας γινόμεστε πρωτοποριστικοί. Ἀρπῶν δὲ, ὅτι δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο πρόγραμμα νὰ γράφεις μὲ τὸν παραδοσιακὸν τρόπο, ἐξόλου δὲν μπορεῖς πιά».

Μεταπολεμικὰ ἔζησες συνταρακτικὰ πολιτικὰ γεγονότα. Σκέφτηκες ποτὲ νὰ γράφεις γι' αὐτὰ;

«Ὅταν τὰ ζεῖς δὲν τὰ σκέφτεσαι. Τώρα πού πέρασαν πιά, ὁ πειρασμός εἶναι μεγάλος. Ὄστόσο, δὲν εἶμαι αὐτὸ πού ὀνομάζουν πολιτικὸς συγγραφέας. Δὲν ξεκινῶ ποτὲ ἀπὸ τὰ γεγονότα. Μ' ἐνδιαφέρουν οἱ ἰδιωτικὲς ἱστορίες. Ὅταν αὐτὲς κατορθώνουν νὰ ἀγγίξουν ἕνα σύνολο καὶ νὰ ἐκφράξουν μιὰ ἐποχὴ, τόσο τὸ καλύτερο. Γιὰ τοῦ χρόνου ἐτοιμάζω ἕνα μεγάλο σὲ ἔκταση ἀφήγημα. Μέσα ἀπὸ κεῖ περνᾶν τὰ χρόνια 1959 μὲ 1968. Ὑπάρχουν, ἀνασπόμενα, πάμπολλες ἀναφορὲς σὲ πολιτικὰ γεγονότα. Γίνονται, ὁμως, ὅπως θέλω νὰ ἐλπίζω, ὀργανικὰ μὲ τὸ θέμα. Τὸ θέμα εἶναι ἡ σχέση ἀνάμεσα σ' ἕ-

ναν Δικαστὴ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας κι ἕναν Λοχαγὸ πού ἔχει προσφύγει σ' αὐτὸ γιὰ νὰ προσβάλει τὴν στασιμότητά του».

Πὼς βλέπεις σήμερα τὴν πεζογραφία μας; Μὲ ποιὸν νομίζεις ὅτι συγγενεύεις σὰν συγγραφέας;

«Τὸ λεξιλόγιο τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἔχει γίνει τόσο ἀπελιπτικὰ φτωχὸ καὶ τυποποιημένο πού κινδυνεύει νὰ περάσει καὶ στὴ λογοτεχνία. Περνάμε μιὰ φάση ἀπ' ὅπου πρέπει νὰ περιφρουρήσουμε τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος τῆς γλώσσας, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού πρέπει νὰ διαφυλάξουμε τὸ μυθιστόρημα ἀπ' τὸ νὰ εἶναι μόνο πολιτικὸ ἢ ἐρωτικὸ, μόνο παραδοσιακὸ ἢ μοντέρ-

νο ἢ μόνο μυθιστόρημα. Συγγενεύω μὲ ὄσους συγγραφεῖς μοῦ ἀρέσουν καὶ μὲ ἐπιρεάζουν. Ὅσα εἶναι καὶ ὅσα γίνονται σήμερα στὴν πεζογραφία μοιάζουν πολὺ ἐνδιαφέροντα καμιά φορὰ καὶ σημαντικά. Ἀπομένει πολὺς δρόμος».

Πὼς βλέπεις τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης;

«Ἀγαπῶ τὸ ραδιόφωνο. Σπάνια ἢ τηλεόραση μὲ ἐλκύει. Εἶναι ἕνα εἶδος πού προσθέτει μιὰ ἀκόμα νεύρωση στὶς τόσες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὑποφέρει ἡ ἐποχὴ μας. Ὄστόσο, μὲ τὴ νέα κυβέρνηση αἰσιοδοξῶ μιὰ καλὴ μεταχείρησή της καὶ μαζί μὲ τὴν πείσομηφία πιστεύω κι ἐγὼ ὅτι ἕνας νέος ἀνεμὸς φυσᾷ στὰ πολιτιστικὰ μας».

Συνέντευξη στὸν Θ. ΝΤΟΚΟ

νης τοῦ '50, πού περιγράφονται μὲ λεπτομέρεια, νομίζω πὼς συγκινοῦν ἰδιαίτερα, ἀκόμη καὶ σήμερα.

«Εἶναι ἡ πρώτη φορά», λέει ὁ Κουμαντάρεας, «πού ἀποφασίζω νὰ γράψω στὸ πρώτο πρόσωπο, κάτι πού γι' ἄλλους συγγραφεῖς ἀποτελεῖ κάτι κεκτημένο. Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἕνα ἔξορκι, θὰ εἴλεγα, στὰ φαντάσματα τῆς ἐφηβείας, μᾶς γενιᾶς πού τολμᾶται ἡθικὴ κοινωνικά, σεξουαλικά καὶ συναισθηματικά. Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ἀποφασίζω νὰ ἐξομολογηθῶ πράγματα πού ἀλλοτε μὲ δυσκολία θὰ τὰ εἴλεγα. Περιγράφω τὸν κόσμο μὲσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀναδύθηκα μὲ ὅλα τὰ καλά του ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς τραυματικὲς ἐμπειρίες του. Πιστεύω ὅτι τὸ ἐξομολόγημά μου αὐτὸ, ἂν δὲν μὲ βοηθήσει νὰ δῶ καθορτότερα τὸν ἑαυτὸ μου, τουλάχιστον μοῦ εἴδωσε μιὰ εἰκόνα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς».

Ἐζησες τὴν ἀφήγηση τοῦ ἐμφύλιου στὴν Ἀθήνα. Πὼς ἀκού-